

Commentarii in epistolas D. Pauli ad Timotheum:
[Hyperius Andreae],[Ed. Mylius, Johannes],
[1582]

CONTENTS

<i>Sequitur de doctrina ε ταξις, seu quarundim rerum pertinentium ad bonum ordinem in ecclesia. . . . .</i>	2
CAPVT II	3
<i>Adhortor igitur, vt ante omnia fant deprecationes, obsecrationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, et omnibus in eminentia constitutis, etc vsque ad cap.3. . . . .</i>	3
<i>Nam hoc bonum est et acceptum coram seruatore nostro Deo, qui cunctos homines vult saluos fieri et ad agnitionem veritatis venire. . . . .</i>	6
<i>Vnus enim Deus, unus etiam reconciliator Dei et hominum, homo Christus lesus, qui dedit semetipsum pretium redemptionis pro omnibus, vt esset testimonium temporibus suis. . . . .</i>	7
<i>In quo positus sum ego praeco et Apostolus, veritatem dico in Christo, non mentior, doctor gentium cum fide et veritate. . . . .</i>	10
<i>Volo igitur orare viros, in omni loco, sustollentes puras manus absq ira et disceptatione. . . . .</i>	10
<i>Consimiliter et mulieres in amictu modesto cum verecundia et castitate ornare semetipsas, non tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, aut vestitu sumptuoso, sed quod decet mulieres profitentes pietatem per bona opera.</i>	11
<i>Mulier in silentio discat cum omni subiiectione. Ceterum mulieri docere non permitto, neq auctoritatem vsurpare in viros, sed esse in silentio. . . .</i>	13
<i>Adam enim prior formatus est, deinde Eua: et Adam non fuit deceptus sed mulier seducta fuit per praeuaricationem, ...</i>	14
<i>Salua tamen fiet per generationem liberorum, si manserint in fide ac dilectione, et sanctificatione, cum castitate. . . . .</i>	15
<i>Posterior pars Epistolae, in qua ostendit qualis episcoporum vita esse debeat, ac primo quomodo se gerent priuatim in domo sua et erga familiares.</i>	16
CAPVT III	17

<i>INDVBITATVS sermo. Si quis episcopi munus appetit, honestum opus desiderat. Oportet igitur episcopum irreprehensibilem esse, vnius vxoris maritum, vigilantem, sobrium, etc. usque ad cap.4. . . . .</i>	17
--	----

AD TIMOTHEVM CAP. I.

[p.63]

re ecclesiam recusarat, diuexaret in corpore, morbum videlicet, vel aliud malum (exemplum Hiob, quem Deus voluit eo pacto probare) quo caro, quae petulantior fuerat, domaretur, immittendo. Alii vero per traditionem satanae intelligunt simpliciter declarationem separationis a Christo et a coetu fidelium, ad tempus, ob quam peccator usque adeo angeretur

5 vt videns se contemni et vitari ab omnibus, absorberetur propemodum prae moerore: quo pacto caro illius humillata afflictaque quodammodo interiret. Vtraque autem interpretatio, si primae ecclesiae statum consideremus, locum merito habebit. Etenim consentaneum vero est, quod quo tempore expediebat veritatem doctrinae Euangelicae et ministerii ecclesiastici dignitatem comprobari miraculis, nunquam corpore visibiliter sint

10 diuexati, quos ecclesia Dei propter peccata satanae tradidit. Haec conueniebat sane tunc multas ob causas ita fieri, Caeterum ex quo tempore tam doctrina, quam ministerium ecclesiae satis est confirmatum, nequaquam pereque vt ante, necessarium est, eos qui excommunicantur, in corpore a satana cruciari. Magnum est, si pudore, vt ad Thessalonicenses dicitur, suffundantur, atque ita emendantur: ideoque erit excommunicatio legitime

15 facta, iuxta metuenda et efficax, atque si externa afflictio in corpore accideret. Rata usque manet Christi sententia et promissio dicta ad ecclesiam, sotes iustis de causis et seruato ordine excommunicantem, Matt. 18. Amen dico vobis, quaecumque alligaueritis super terram, erunt ligata in coelo: et quaecumque solueritis super terram, erunt soluta in coelo. Neque vero eos, qui excommunicati ac traditi satanae sunt, existimabimus sic

20 penitus exclusos a regno Christi, quasi iam simpliciter damnati, nulla spe salutis relictam, essent: sed statuemus esse admodum aegrotos, quibus tamen medicamentum adhuc porrigamus, et quos seruari posse in vita confidamus. Ne habeatis, inquit Apostolus, velut inimicum, sed admonete vt fratrem: 2. Thessal. Quapropter his, qui aliquamdiu excommunicati fuerunt, si modo egerunt poenitentiam, reditus patet ad ecclesiam: atque sano corpori

25 membra sanata rursus copulantur. Itaque Apostolus 2. ad Corinth. 2. Scripsi vobis, inquit, non vt moerore afficeremini, mox addit: Sufficit istiusmodi homini increpatio haec, quae facta est a pluribus adeo, vt e diuerso magis condonare debeatis, et consolare, ne quomodo fiat, vt immodico dolore absorbeatur huiusmodi. Quapropter obsecro vos efficit, vt valeat in illum charitas. Quando igitur in homine lapsus dolor, seria poenitentia,

30 vitae emendatio, apparent, suadet charitas noxam ei condonari, atque ecclesiae iterum adiungi. Porro apud diuersas ecclesias diuersum fuisse olim morem lapsos et poenitentes in gratiam recipiendi, ex patrum scriptis licet cognoscere. Vide Tertullianum in libro de poenitentia, Cyprianum liber 3. Epistol. Epistola 14. et 16. Augustinum in Enchiridio ad Laurentium capite 65. Chrysostomum homil. 4. in 2. Epist. ad Corinthios. Et haec de altera parte doctrinae episcoporum quae est de fide.

35

Sequitur de doctrina ἐταξίως, seu quarundam rerum pertinentium ad bonum ordinem in ecclesia.

CAPVT II

Adhortor igitur, vt ante omnia fant deprecationes, obsecrationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, et omnibus in eminentia constitutis, etc vsque ad cap.3.

Sequitur de doctrina ε ταξίας, seu quarundam rerum pertinentium ad bonum ordinem in ecclesia: quae doctrina semper necessaria est post doctrinam fidei. Etsi enim non sit ad salutem necessaria, quippe apud perfectos ea nequaquam opus est, vtpote qui omnia huiusmodi agunt sponte, neque oportet eos vllis ceremoniis regi aut gubemari: tamen
40 quia hinc accedit non

mg De traditione satanae spirituali. | *mg* An corporaliter uexati sint excommunicati. | *mg* Excommunicatio legitima aequae efficax, ac corporalis affluictio. | *mg* Ande excommunicatorum salute prorsus sit desperandum. Lapsis et excommunicatis reditus patet ad ecclesiam per penitentiam. | *mg* Ε ταξία necessaria est in ecclesia. |

IN I. EPIST. D. PAVLI

[p.64]

nihil adiumenti rudibus, et per hanc doctrinam opera quaedam Charitatis promouentur, et seruatur in conuentibus publicis bonus ordo, ideo non est temere contemnenda. Ceremoniae et huiusmodi ordinationes habendae sunt in vita, sicut fabro habentur praeparamenta ad aedificandum, quae non in hoc parantur, vt aliquid sint, aut aliquid maneant, sed
45 quod sine iis aedificari non possit. Nam perfecto aedificio tolluntur, et stultus esset, qui semper illa magnificeret et ampliaret, neglecto interim principali aedificio, id est, omissa doctrina fidei. Vnde eatenus adhibendae sunt caeremoniae, quatenus sunt viles, id est, quatenus significant aliquid et figurant, et quatenus sunt necessariae, id est, non possunt commode negligi. Alias enim periculum foret, ne doctrina fidei per doctrinam
50 vταξίας obscuraretur et laederetur: Sicut pueris opus est et vtile, vt foueantur mulierum et puellarum gremiis. quod tamen periculosum foret paulon prouectoribus: Ita iudicandum de ceremoniis. Et sicut paupertas spiritualis periclitatur in diuitiis, fidelitas in negociis, humilitas in honoribus, abstinentia in conuiuuiis, castitas in delitiis: Ita doctrina fidei periclitatur interdum in doctrina ε ταξίας. Haec de doctrina ε ταξίας in genere.

55 Caeterum non hic praescribit Apostolus omnia, quae ad bonam ordinationem pertinent, quae in coetu ecclesiastico agi conueniat: sed vnam tantummodo rem vrget, vel ante non satis commendatam, vel parum diligenter obseruatam. Ea est de orando pro omnibus hominibus, potissimumque pro magistratibus. Quae quidem vταξία siue bona constitutio adeo est necessaria in ecclesia, vt nulla magis: Et doctrinae fidei sic
60 adiuncta, vt diuelli aegre queat: et ad charitatem declarandam nulla magis idonea, sic itaque ait Apostolus: Adhortor, vt ante omnia fiant deprecationes:) Adhortor, inquit, Dignissima res de qua inprimis episcopi admone antur, et cuius prima cura omnibus Christianis esse debet, nimirum vt oretur. In genere autem oratio dicitur constans et ex intimo affectu alicuius rei necessariae a Deo petitio: Etiam si alij malunt, esse mentis

65 ad Deum eleuationem. Dico petitionem, quia oportet in ea agnoscamus aliquid nobis
 deesse, quod cupimus a Deo impetrare: vt videlicet nostram fragilitatem vel miseriam in-
 telligentes humiliemur contra Pharisaeorum superbiam, et cum semper egeamus, semper
 ad orandum excitemur. A Deo autem, quia ab illo solo omne bonum descendit, et a nullo
 alio debemus petere vel expectare. Necessaria res petenda est, quia stulta vota vel inutilia
 70 Deus non audit, et petita iuste negat. Constans praeterea esse debet oratio: quia Deus
 vult saepe rogari, et fidem probare, et saepe rogatus tandem concedit, oportet semper
 orare et nunquam defatigari. Ex intimo affectu: quia exanimo, non fucate, et ardenti
 affectu praecipue fide, Ioann. 4. Veri adoratores in spiritu et veritate orant. Iacobus
 sine haesitatione et cum fide vult nos orare. Haec vero requiruntur in oratione, quam
 75 vnusquisque prius uatim facit quotidie et vbiuisit locorum. Sed multo magis requiruntur
 in oratione publica, quae fit ab omnibus in publico coetu et congregatione: quam credi
 par est semper etiam efficacior fore, quando a quamplurimis et concordibus animis fit,
 Vult autem fieri orationes ante omnia. Id dupliciter accipi potest: vel vt significet, nihil
 sic necessarium, atque est oratio: ac propterea eam prae quibuscunque alijs charitatis
 80 officiis exercendam: vel vt significet circumstantiam temporis, id est, prima statim diei
 parte conueniendum ad orationem, priusquam aliquid operis faciamus. Id quod etiam
 conuenientissimum est, vt primum opus et prima diei portio rebus diuinis dicatur: et
 quia nihil prius Deo habere debemus, non est quod putemus bene successurum in rel-
 quis rebus, nisi Deum prius orauerimus: quam opinionem commodissimum est teneris
 85 et rudibus animis inculcare. Atque hunc morem olim seruatum scriptores testantur:
 in primis Tertullianus, apud quem saepe antelucanorum coetuum mentio est. Et Plinius
 ipse Epistol. libro decimo, ad Traianum Imperatorem idem refert. Testantur eundem
 morem certi hymni, vt ille Prudentii, Alius diei nuncius et alter, iam lucis orto sydere,
 etc. Atque ita faciendo nihil detrahebantur diurnis operis. Et animus sobrius, ieiunus, a
 90 quiete corporis mane maxime compositus est ad res diuinas peragendas, magis quam
 alia diei parte. Tametsi vt nec eleemosyna, nec ieiunium

mg A simili. | *mg* Ceremoniae quatenus in ecclesia retinendae et colendae. A ratione aetatis. | *mg*
 Ordinis de finitio. | *mg* 1. In oratione homo agnoscit, et confitetur suam ipsius fragilitatem. | *mg* 2. A
 Deo solo res bonae petendae. | *mg* 3. Res necessariae petendae, vota inutilia praetermittenda. | *mg* 4.
 Oratio debet esse constans et ardua. | *mg* 5. Oratio proficisci debet ex animo et corde. Iacobus 1. Preces
 labores et studia hominum debent praecedere. Coetus antelucani. Preces non impediunt labores et operas
 hominum. |

AD TIMOTHEVM CA P. II.

nium: ita nec oratio temporibus aut diebus est alliganda: sicut nec tunc tantum modo,
 sed praeterea quacunque alia hora orare, opportunum est. Porro, quo magis excitet
 omnes ad orandum, utitur congerie, plures orationum species coaceruans: quo nimirum
 95 declaretrem esse maxime necessariam et plurimi faciendam, vt pro eadem significatione
 liceat omnia illa accipere, et saepe contunduntur, sicut in exordio Philippensium et alibi
 Apostolus precationibus includit gratiarum actionem. Nonnullis tamen magis placet
 distinguere, vt Charitatis officia in orando plenius intelligantur, sic autem legimus: Fiant

[p.55]

deprecationes, obsecrationes interpellationes, gratiarum actiones Deprecatio quae Graece
 100 δέησις, significat orationem, qua petimus liberari a malis vrgentibus vel imminentibus:
 vnde dicimus quotidie, libera nos a malo. Obsecratio, Graece προσευχή, est qua
 precamur nobis dari bona: quo pertinet illud, Panem nostrum quotidianum da nobis.
 Interpellatio, ντευξις, qua querimur de iniuria nobis illata: quo in genere sunt multi
 Plalmi, quibus petimus tales in viam redire et resipiscere: quo videtur pertinere illud.
 105 Sanctificetur nomen tuum. Gratiarum actio ευχα-ριστία, cum pro bonis accepis,
 imo et pro malis bona voluntate Det nobis inflictis, Deo agimus gratias: quo illud, Fiat
 voluntas tua. Et haec omnia non solum nostra causa facienda sunt, verum etiam propter
 alios. Deprecandum enim, vt alii quoque a malis liberentur:obsecrandum vt aliis quoque
 bona contingant:interpellandum pro aliorum quoque aduersariis, vt Deus eos emolliat:
 110 gratiae agenda, tūm etiam, cum aliis bene fuerit. Ideo additur, pro omnibus hominibus:
 Charitas siquidem Christiana nullam personam debet excludere. Nec solum pro nobis
 orare debemus, verūm pro aliis quoque. Nec pro illis tantūm, qui amici sunt, qui bene
 volunt, quiqueconiuncti sunt religione: verum etiam pro inimicis et pro aduersariis
 115 nostrae fidei. Pro omnibus, inquit, μωατικς. Deus facit solem suum oriri super malos
 perinde ac bonos. Et si non nisi amicos diligimus, nihilo meliores sumus gentibus
 incredulis. Christus orauit pro erucifigentibus, et Stephanus pro lapidantibus: et quondie
 oramus, Remitte nobis debita sicut nos remittimus debitoribus, et iis qui nos offendunt.
 Et pro bonis ac coniunctis nobis in fide orandum est, vt tales perseuerent, et quantum fieri
 potest, in melius proficiant: pro malis orandum, vt conuertantur, resipiscant. et tandem
 120 Deus per eos et in eis glorificetur. Pro regibus et omnibus in eminentia constitutis,
 Cum pro omnibus orandum esset constet, at multo iustiissime orandum pro magistra
 tibus. Atque id eo tempore voluit Apostolus fieri quam dillgentissime in ecclesia cūm
 magistratus passim erant ethnici, religionis Christianae hostes: sed ideo multon maxime
 erat pro omnibus orandum, quia illorum nutu atque arbitrio multa fieri poterant per
 125 quae Euangelii propagatio velimpediretur, vel propagaretur. Vt autem animi eorum
 immutarentur ad fauendum potius Euangelio, quam ad persequendum indurarentur,
 aequum erat orationibus id a Deo flagitare. Quae doctrina etiam a Sanctissimis viris
 olim diligenter fuit tradita. Sic enim Hieremias capite 29. iubet orari pro salute regis
 et regni Babylonis, vnde apparet Pauli verba quaedam huc translata. Quaerite, ait ille,
 130 pacem ciuitatis, in quam migrare vos feci, et orate pro ea Dominum, quia in pace eius
 erit pax vestra. Similiter Esdras pro Cyro rege Persarum, Baruch. cap.1. pro salute
 Nabuchodonosor orari voluit. Tertullianus Apologetici sus capite 30. hanc Christianorum
 pietatem celebrat. Nos oramus, inquit, pro omnibus Imperatoribus, vitam illis prolixam,
 imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum,
 135 orbem quietum, et quaecunque hominis et Caesaris vota sunt. Sunt autem multae caussae,
 quae nos moueant ad orandum pro magistratibus, quas exposuimus in libello nostro de
 honorandis magistratibus. Apostolus etiam hic argumenta quaedam suasoria attexuit.
 Et placidam ac quietam vitam agamus cum omnt pietate et honestate.) A caussa finali
 siue ab vtili. Ideo orandum est pro magistratibus, quia per eos potest nobis contingere,ut
 140 placide ac quiete agamus, ac libere Deum laudemus sine ullis molestiis. Certe si nunquam
 datur piis quiete agere, necessario omittunt multa bona opera:imo

mg semper et omni loco orandum est. Congeries συναθροισμός. | *mg* Deprecatio δέησις. Obsecratio προσευχή. Interpellatio ντευξις. | *mg* Gratiaram action ευχαριστία. | *mg* Emphasis. | *mg* Pro inimicis etiam orandum. Math.5. Luc. 6. Matth.27. Actor.7. | *mg* Pro magistratu orandum. | *mg* Vota Christianorum pro Imperatoribus. | *mg* ab utili. |

IN I. EPIST. D. PAVLI

[p.66]

quidam etiam malorum magnitudine perculsi, Euangelio malunt renunciare, quam diutius
propter veritatem affligi. Qua ex re cū obscuratur gloria Dei, merito est orandum pro
magistratibus. Et credibile est etiam ethnicorum principum iras remissas, imminuisseque
145 nonnihil suam truculentiam, vbi resciscerent Christianos pro ipsorum salute orasse. Ita
nimirum tum orauit Christiani pro impūs principibus, et quietem sibi a Deo impetrarunt,
et beneuolentiam saltem principum conciliarunt aliquam. Proinde non eo line optanda
est placida et quieta vita, vt luxu et licentia perdamur, et quasi eiecto freno excurramus
in quaeuis vitia, sed vt agamus cum omni pietate et honestate, id est, ex nostra libertate
150 incrementum accipiat vera pietas et promoueatur itidem uitae honestas. Emphasis in
nota uniuersali. Nomine pietatis intellige quicquid ad cultum Dei, ad ueram religionem
pertinet, siue per dogmata, siue per externa opera: ut liberi conuentus ad orandum, libera
praedicatio uerbi, libera exercitatio operum Charitatis, quae proprie pertinent ad propa-
gationem Euangelii et ad incrementum gloriae Dei. Nomine honestatis comprehenduntur
155 quae commeudant nos etiam ciuilitate apud homines, et per quae homines aedificantur,
instruunturque in bonis exemplis, et occasionem habent bene et sentiendi et loquendi
de nobis. Ad hunc ergo finem, ut uidelicet liberem perficiamus ea, quae pertinent ad
gloriam Dei et aedificationem proximorum, optanda est placida ac quieta uita. Quod si
hic finis desit, certe metuendum, ne quies et orium potius caussa sint malorum, quam
160 bonorum. Certe uix unquam ecclesia fuit in meliori statu, nunquam credentes fuerunt
tam puri, simplices, integri, incorrupti, quam tūm, atque cum ryranni saeuirent. Contra
ubi ecclesiae coeperunt otari, quiescere, ditari, dominari: diuitiae et quies extinxerunt
penitus fidem et charitatem: filia deuorauit matrem, inquit Bernardus.

Nam hoc bonum est et acceptum coram seruatore nostro Deo, qui cunctos homines vult saluos fieri et ad agnitionem veritatis venire.

Aliud argumentum a Pio. Ait orare pro omnibus, inprimisque, pro magistratibus,
165 bonum esse et acceptum coram Deo. Ac videtur subesse occupatio. Nam vbi fortassia
quorundam fragilitas aut coecitas iudicasset absurdum orare pro iis, qui persequuntur
pios, et impediunt gloriam Dei promoueri: respondet, imo id pium esse et Deo in primis
gratum. Quando igitur audimus id per se esse bonum, et acceptum Deo, nequaquam
debemus hic esse cessatores. Et vere id bonum ac pium dici potest, quia inde sequuntur
170 plerunque multa bona, et ea inprimis per quae sincera pietas promouetur. Cum addit, Qui
cunctos homines vult saluos fieri, et ad cognitionem veritatis venire, Latet argumentum
ab exemplo: quasi dicat: Deus vult omnes homines saluos fieri, quicunque illi sint:
igitur et tu debes idem velle: ac proinde pro omnibus, etiam impiis, orare. Est ergo
hic exemplum insignis bonitatis diuinae, quam conuenit et nos tūm affectu tum etiam
175 diligentia omni imitari. Possumus etiam hic discere, quid maxime debeamus impiis
magistratibus comprecari, uidelicet vt ad cognitionem veritatis perueniant. Veritas autem

hic significat Christum, qui est via, vita, veritas. Sed hic quaestio oritur. Si Deus velit omnes homines saluos fieri, qui fit, quod non omnes saluantur ? Respondet paucis verbis Ambrosius. In omni locutione sensus est, conditio latet: Vnde secundae Petri primo
 180 dicitur, omnis scriptura indiget interpretatione. Vult Deus omnes saluos fieri, sed si accedant ad eum. Non enim sic vult, vt nolentes saluentur, sed vult illos saluari, si et ipsi velint. Nam vtique qui legem omnibus dedit, nullum excipit a salute. Numquid item medicus idcirco proponit in pubhco, vt omnes ostendat se velle seruare: si tamen ab aegris requiratur ? Non est enim vera salus, si nolenti tribuatur, nec gaudere potest in
 185 percepta salute, qui inuitus, si

mg A pio. Occupatio. | *mg* Ab exemploA maiori ad minus. | *mg* loan. 14 Questio. Cur non omnes saluentur. Responsio ex Ambrosio. | *mg* a simili. |

AD TIMOTHEVM CAP. II.

[p.67]

E tamen fieri potest, accepit medicinam, ut non dicam, quod medicinae effectum habere non potest, nisi ad illam aeger animum accommodauerit, quia haec medicina non est corporalis sed spiritualis, quae neque dubiis proficit, neque inuidis. Fides est enim quae dat salutem, quam nisi mens tora susceperit uoluntate, non solum nihil proderit, sed
 190 et oberit. Fidei etenim gratia hanc habet potestatem, ut deuotis sibi diuinam infundat medelam, indeuotis uero conferat morbum, per quem totus homo intaereat. Ita Ambrosius. Nec obest, quod Roman.9. dicitur: Deus cuius uult miseretur, et quem uult indurat. Sicut saluatio hominis non est humani meriti. Ita perditio siue induratio non est simpliciter diuinae uoluntatis. Deus peccatorum non est autor. Sed indurare sic quodammodo dicitur:
 195 quia eos ea facta perpetratos prauidit, per quae et ob quae merito indurari eos permittit. Quare sic statuendum est in tota hac causa de hoc loco et similibus: quod, ut nostris uiribus nequaquam tribuendum est, quod debetur soli gratiae et potentiae ipsius Dei: Ira e diuerso diuinae bonitati nequaquam est imputandum, quod nostra contingit propria malitia. A nobis igitur excaecatio est et induratio, a Deo gratia et salus. Excaecatio
 200 contingit nobis per Dei iustitiam, quae merito et iure punit nostra peccata: saluatio contingit per Dei bonitatem et misericordiam, quam nullis nostris meritis promeremur: Sicque Deus excaecare et illuminare, misereri et indurare, sed respectu diuerso dicitur. Nonnulli clarius uolentes explicare et simplicius, dicunt, in hac propositione, Deus uult cunctos homines saluos fieri, in nota illa uniuersali esse Hebraismum, quo, Omnes,
 205 accipitur, pro Omnis generis: ut sit sensus, Deum uelle omnis generis homines saluos fieri, siue gentiles, siue iudaeos, siue magistratus, siue subditos. Sic quoque accipiendum, ubi mox dicitur, quod Christus dedit semetipsum redemptionem pro omnibus. Et facit haec ratio non parum ad commendationem diuinae bonitatis, utpote cum ostenditur, Deum non esle acceptorem personarum, neque agnosere uelle tantummodo a iudaeis, aut
 210 in sola iudaea, uerum ab omnibus et ubique terrarum.

Vnus enim Deus, unus etiam reconciliator Dei et hominum, homo Christus Iesus, qui dedit semetipsum pretium redemptionis pro omnibus, ut esset testimonium temporibus suis.

Plenior probatio adiecta, quod Deus uelit omnes homines saluos sieri : et adhuc persequitur argumentum ab Exemplo, Vnus est, inquit, Deus omnium, qui non respicit personam. Ergo uos quoque respicere personam non debetis, sed pro omnibus, etiam aduersariis orabit. Praeterea unus est reconciliator Dei et hominum, uidelicet Christus, qui dignatus est semetipsum dare in primum redemptionis pro omnis generis hominibus. Ergo uos quoque saltem orando intercedere pro quibuscunque aequum est. Proinde dicit, Vnus Deus omnium, etiamsi ab omnibus nequaquam agnosceretur. Verum cum unus Deus omnes condiderit, idemque omnes uoluerit in gratiam recipere, et ad agnitionem sui nominis uenire, nullos spernetis uel abiicietis: merito omnium et unus Deus dicitur.

Vnde Roman.3. An Iudaeorum Deus tantum? Annón et gentium? Certe et gentium. Quandoquidem unus Deus, qui iustificabit circumcisionem ex fide, et praeputium per fidem. Ergo quando unus Deus omnium praedicatur, mirifice hic nobis commendatur charitas: ac iubemur inuicem, imo et inimicos et tyrannos diligere, ac pro eorum salute orare, utpote quorum idem est nobiscum Deus, idem conditor et communis quasi pater, adeoque ipsi quasi communes sunt nostri fratres. Quos Deus ipse non despicit, iniquum est a te contemni.

Vnus etiam reconciliator Dei et hominum, homo Christus Iesus.) Cum diceret, unum esse Deum, non exclusit spiritum sanctum uel filium: quippe substantia unum sunt, qui personis distinguuntur. Sicut itaque unus est Deus atque omnium, eo moueri debemus, ut neminem aspernemur. Ita unus quoque est omnium reconciliator, unus

mg Deus quomodo indurare dicatur. | *mg* A contrario. A nobis est execratio et a Deo gratia et salus.. | *mg* Sententia simplicior et dilucidior. | *mg* Actor.16. Coloso.3. Galat.3. | *mg* Vnus Deus | *mg* Vnus reconciliator. | *mg* Dei dilectio nos ad mutuam hortatur dilectionem. | *mg* Tres personae, una substantia, unus Deus. |

IN I. EPIST. D. PAVLI

est qui omnes cum Deo patre reducit in gratiam, ac propterea non est quod quicquam caeteros vilipendat, quasi non habeant eundem reconciliatorem omni tempore ad subueniendum ipsis paratum. Proprie autem reconciliator iste seu mediator (ita enim graece μεσότης) Christus est, qui solus ad munus hoc fuit idoneus, et se paratum obtulit. Dissidium erat inter duas partes, uidelicet inter Deum patrem, et homines, qui patrem peccando legesque eius transgrediendo offenderant: ita ut iam Deus pater per suam iustitiam merito uniuersum genus humanum erat perditurus. Nec interim homines ulla ratione iratum patrem potuissent placare. Christus itaque solus reconciliandae multitudinis patrocinium ad se recepit, solus uoluit et potuit. Proinde ut commodius id faceret, sicut diuersa erat partium conditio: ita placuit ei, ut se utrique parti accommodaret, utriusque partis personam induere: sicque mediator inter Deum et hominem dum uult fieri, sicut ipse semper fuit Deus, ita homo quoque in tempore factus est, aptissimeque hominem cum Deo

[p.68]

reconciliauit, quando ipse ut Deus erat, apud Deum patrem quiduris potuit efficere, et ut
 245 homo potuit hominum necessitatem et miseriam agnoscere: et sic utrique parti visus est
 aequus arbiter, quando vtriusque partis naturam in se habuit. Ille ergo homo Christus
 Iesus, idemque Deus dependit patri Deo quicquid pro hominum salute erat dependendum.
 Vnde sequitur,

Dedit semetipsum pretium redemptionis pro omnibus.) Causa dissidii erat peccatum.
 Peccatum autem quoniam non nisi sanguine potest expiari, et quidem non nisi
 250 priusissimo sanguine, non taurorum aut hircorum, dignatus est Christus suum ipsius
 sanguinem fundere, imo totum sese dare in pretium redemptionis, et quidem pro om-
 nibus, ita ut id pretium esset sufficiens ad satisfaciendum irato patri, pro peccatis non
 nostris tantum, vt dicitur 1. Iohan.2. verum etiam totius mundi, et nullum uoluerit a
 satisfactionis illius participatione excludi: nisi qui semetipsum suis peccatis et perfidia
 255 excludit. Singula autem uerba habent suam Emphasin, illa praesertim semetipsum et pro
 omnibus. Estque Metaphora in uoce, pretium redemptionis. Solent enim captiui redimi:
 nam et graece legitur ὑτιλυτρον, ubi nos legimus pretium redemptionis. Significat
 proprie id uocabulum pretium, quo redimuntur captiui ab hostibus, eamque commuta-
 tionem, qua capite caput, et uita redimitur uita. Proinde est egregia laus Christi, quaque
 260 insignis illius charitas erga humanum genus quod perierat, celebratur, cum ipse uoluerit
 agere reconciliatorem, et quidem impendendo semetipsum pretium redemptionis, et
 pro cuiuscunque conditionis hominibus. Iohan.1o. Maiorem charitatem nemo potest
 exhibere, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Roman.5. Commendat
 suam charitatem erga nos Deus, quod cum adhuc essemus peccatores, Christus pro
 265 nobis mortuus est. Ac proinde nos hoc exemplo Christi ad charitatem moueri debemus.
 Praeterea ingens consolatio conscientis nostris esse debet, quando nobis sic in scripturis
 proponitur Christus homo aut reconciliator: ut nunquam profecto sit desperandum, cum
 hominem habeamus Christum, qui uelit intelligere nostras miseras, et quem audeas
 compellare: (nam propterea Apostolus eum hic hominem diserte appellat:) et eundem
 270 Deum, qui possit peccata nostra tollere. Huc pertinent illa Roman.5. Iustificati perfi-
 dem pacem habemus ad Deum, per Dominum nostrum Iesum Christum. Roman. 8.
 Christus est qui mortuus est, et suscitatus est, et sedet ad dexteram Dei, et intercedit
 pro nobis. 1.Iohan.2. Filioli mei haec scribo uobis ne peccetis: et si quis peccauerit,
 aduocatum habemus apud patrem, Iesum Christum. Et ipse est propitiatio pro peccatis
 275 nostris. Hebr.9. Ob id noui testamenti conciliator est, ut morte intercedente ad redemp-
 tionem earum praeuaricationum, quae fuerant sub priori testamento, si qui uocati sunt,
 promissionem accipiant aeternae haereditatis. Hebr.4. Christus dicitur thronus gratiae.
 Romanor.3. Hunc proposuit Deus reconciliatorem per fidem, interueniente ipsius san-
 guine. In hos ergo locos et similes passim obuio decet perturbatas conscientias intueri.
 280 Postremo discimus unum duntaxat reconciliatorem agnoscere Christum, ne plures nobis
 reconciliatores statuamus. Verum quidem est, orant sancti in terris positi pro se mutuo
 et exaudiuntur, sed propter illum unum reconciliatorem Christum, qui

---

mg Vnus media tor Dei et hominum Christus Iesus. Dissidium inter Deum et homines. | *mg* Christus
 utriusque , partis personam suscipit. Christus Deus. Christus Homo. Peccatum causa dissidii mter Deum et
 homi nem. | *mg* Hebr.9. | *mg* Peccata hominum non nisi sanguine Christi possunt expiari. Metaphora a

captiuis. ντύλτρον quid. | *mg* Christi charitas erga homines ineffebilis. | *mg* Ioan.10. Rom.5. | *mg*
Vsus charitatis Christi in nobis. | *mg* Ron.8. |

AD TIMOTHEVM CAP. II.

[p.69]

ipssemet intercedit pro nobis, exaudiuntur. Iniuriam facit Christo, qui alium sibi media-
torem fingit. Sequitur:

285 Vt esset testimonium temporibus suis.) q' d. Quod Christus dederit se in pretium
redemptionis pro omnibus, non pro ludaeis tantum, sed pro cuiuscunque conditionis
hominibus: id Deus testatum fieri uoluit toti mundo, omnibusquetro temporibus, vt
homines intuentes in tantam charitatem Dei, similiter ad Charitatis officia inter sese
praestanda excitarentur. Addit, sibi iniunctum id munus, testandi uidelicet mundo, quod
290 ita esset.

*In quo positus sum ego praeco et Apostolus, veritatem dico in Christo, non mentior,
doctor gentium cum fide et veritate.*

Confirmatio praecedentis assertionis de vno reconciliatore Christo, a ratione officii sui, et
sura ipsius fide integritateque quam iuramento probat. Ostendit proprium suum officium
esse testari et palam facere eximiam Dei erga nos charitatem, praecipueque quod Christus
sit vnus reconciliator Dei et hominum, qui semetipsum obtulerit in pretium redemptionis
295 pro omnibus. Pronide hic notatur, hanc propriam esse doctrinam Apostolicam de uno
reconciliatore Christo. Quare grauisseime peccant, et a doctrina apostolica longissime
discedunt, qui alios reconciliatores, uel alias reconciliandi formas meditantur.

Veritatem dico in Christo, non mentior.) Confirmatio est ueluti iuramento adhibito
et interpretatio per contrarium. Doctorem gentium se uocat, simulut hanc doctrinam de
300 reconciliatore Christo gentibus magis commendat, simul ut insinuet plenius Christum
pro omnibus satisfecisse, non tantum pro ludaeis, sed etiam pro gentibus: neque fastu
ullo uel arrogantia, sed ministerium suum significat.

Cum siue et veritate) A sua side et integritate. Cum fide, inquit, non cum Syllogismis
aut uana eloquentia, non ut fallam aut decipiam. Discant proinde hinc ministri uerbi,
305 quibus rationibus doctrinam suam confirmare debeant, dentqueoperam, ut uere his uerbis
uti queant, uidelicet, se ueritatem dicere in Christo, se docere in fide et ueritate. Hactenus,
quod sit orandum pro omnibus.

Volo igitur orare viros, in omni loco, sustollentes puras manus absq ira et disceptatione.

Addit nonnulla de orandi modo. Orare autem uult uiros omni loco. Nam orandum
quidem tunc maxime, cum in coetum conueniunt, ubi orari, docert uerbum solet: sed
310 non ibi tantum, uerumetiam ubique et quocunque tempore. Itaque excitat uiros ad
orandi diligentiam et frequentiam: et praeterea superstitiones omnes de loco aut tempore
orandi resecat. Orandum est omni loco, non solum ubi omnes conueniunt publice, sed
etiam domi. Est domus Dei domus orationis: sed nihilominus bene etiam erat, qui, ut
habetur Matth.6. Petit secretum cubiculi sui, et ibi orat, humanam deuitans gloriam. Est
315 etiam orandum foris, quia, ut Matth. 5. lucere debet lux nostra coram hominibus, ut

uideant opera nostra bona, et glorificent patrem qui est in coelis: Sed sic orandum in propatulo, ut absit Pharisaea ostentatio: sie in cubiculo, ut animus foris non uagetur, sed ad solum Deum feratur. Superstitiosum autem erat, quod ut habet Ioan, 4. Iudaei dicebant, orandum praecipue in Templo Hierosolymitano, Samaritani uero in montibus.

320 Christus ubique uult orari, modo in spiritu et ueritate oretur. Adsit spiritus et ueritas, nec multum refert, quo sis loco. Non locus orationem commendat, sed affectus fidei, id quod etiam uerba sequentia declarant.

Sustollentes puras manus, abque ira et disceptatione.) Metaphoris sumptis et a sacris deorum, in quibus omnia exterius munda esse debebant, et ab habitu corporis

325 ueteribus inter orandum usitato, ostendit quomodo animos nostros ad orandum componi deceat. Vult sustolli manus: sic enim ueteres manibus eleuatis in altum orabant, id quod et picturae quaedam testantur. Et Exod.17. manus leuante et orante Mose uincit Israel Amalechitas. Significatur ergo per manuum eleuationem eleuatio mentis: sicut et manibus

---

mg A ratione officii. | *mg* A contrario. Paulus doctor gentium. | *mg* Vbi orandum sit. | *mg* Onni loco orandum. | *mg* Quomodo et domi et foris sit orandum. | *mg* In spiritu et ueritate orandum. Metaphorae. |

IN I. EPIS T. D. PAVLI

330 sursum sublatis coelum demonstramus, Deum significamus. Itaque totus in Deum feratur animus per fidem, est necessarium, si exaudiri volumus. Sic Thren3. Leuemus corda nostra cum manibus in coelum. Debent praeterea manus esse purae, id est, nullis sordibus vitiorum inquinatae. Nam cum manibus multa peccata perpetrantur, ut furtum, caedes, rapina, vis illata, pugnae, et c. Cum exiguntur manus purae, exigitur ab omnibus

335 sceleribus immunitas, ita ut Synecdochice per manuum puritatem intelligatur puritas totius hominis, praesertim animi siue cordis. Fide purificantur corda. Sic uero et impuritas manuum damnatur Esa.1. Cum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos a uobis, et cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam. Manus enim vestrae sanguine plenae sunt. Sed ut plenius exprimat Apostolus, quid per manuum impuritatem intelligi

340 queat, quasi per interpretationem adiicit, Absque ira et disceptatione. Ira praecipue manus polluit, et per eam omnes affectus vitiantur. Qui irato est animo, plerumque erumpit ad perpetranda scelera. Sed et ideo ira abesse debet oraturo, quia oratio debet fieri tranquilla et quieta mente. Quies autem non contingit, ubi ira vel odium, vel appetitus vindictae habet locum. Huc pertinet illud Eccles.28. Homo homini seruat iram et a Deo

345 quaerit medelam? Matth. 6. Si non remiseritis errata sua, nec pater vester remittet errata uestra. Item quod quotidie oramus, Remitte nobis debita uestra, sicut et nos remittimus debitoribus nostris. Disceptationem autem interpretantur nonnulli haesitantiam, quae uidelicet quis secum disceptat, dubitans, num sit exaudiendus. Oportet ergo hominem oraturum non disceptare secum, non fluctuare: sicut Iacobus docuit. Nam qui haesitat,

350 is similis est fluctui maris, qui uentis agitur, et impetu rapitur. Neque existimet homo ille se quicquam accepturum a Domino. Habemus ergo hic non obscura documenta, quomodo nos ad orandum componere debeamus.

[p.70]

Consimiliter et mulieres in amictu modesto cum verecundia et castitate ornare semetipsas, non tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, aut vestitu sumptuoso, sed quod decet mulieres profitentes pietatem per bona opera.

Eadem sine dubio puritas affectuum requiritur a mulieribus quae a viris: sed est praeterea, cuius mulieres sunt admonendae: quomodo videlicet etiam in vestitu sese gerent, vbi ad ecclesiasticum coetum conuenerint. Consimiliter et mulieres, id est, orent, sustollentes puras manus, absque ira et disceptatione.

Sed praeterea volo mulieres ornare semetipsas in amictu modesto, cum verecundia et castitate.) Solent mulieres huic vitio esse obnoxiae, quod magnificentius compatae ambiunt prodire in publicum: qua ex re dum arroganter captant gloriam, et quemadmodum ille ait, videre cupiunt ac videri: sine dubio verecundiam deponunt, quae praecipuum est mulierum castarum ornamentum, et periclitatur earundem castitas. Quae enim uerecundiam exuerit, quaeque uidere et uideri ambit, certe seipsam quodanmodo exponit aliis concupiscentibus expetendam. Vnde Ecclesiastici 26. Fornicatio mulieris excellentia oculorum, et in palpebris illius agnoscetur. Et prouerbus 6. mulier ornatu meretricio describitur, garrula, uaga, quietis impatiens, quae apprehendens iuuenem deosculatur, ac procaci uultu blanditur, decipiens animam illius. Ecclesiastici 19. de uestitu. Amictus corporis et risus dentium, et ingressus hominis annunciant de illo. Itaque non indecorum modo, sed saepem periculosum est, quod mulieres se uel supra morem patriae, uel supra facultates suas, uel secus omnino, quam decet matronas, praesertim profitentes pietatem, comunt exornant. Debent ornatae esse amictu modesto, qui satis est, ut placeant suis uiris. Graece est, ὑκαταστολ κοσμί. Significat autem καταστολή stolam quandam et amictum simplicem, qui undique tegit ac uelat, ne quid sit conspicuum ceu fallax, ut Theophylactus annotauit. Cum humili animo sit orandum, nequaquam decet ueste ea uti, quae excitet fastum et superbiam. Et quae uenit in coetum, ut agat cum solo Deo, nequaquam debet in ueste prae se ferre, quo uidetur uelle agere cum quibusuis

mg Esa. 1. | *mg* Irae effecta mala. | *mg* Iacobus 1. | *mg* Omamenti in muliebris sexus uerecundia est et castitas. | *mg* Qualis esse debeat mundicies muliebris. |

AD TIMOTHEVM CAP. II.

Hiris. Certem quae ueste operosa excedit reliquas, et suam ipsius conscientiam grauat superbia, et aliorum animos irritat ad ministerium libidinis. In summa, deformat matronam quicquid laedit verecundiam aut suspectam reddit castitatem. Nam etiam suspicionem omnem euitare consultum est. Sed quid sit amictus modestus, Apostolus per contrarium voluit explicare, dicens:

Non tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, aut vestitu sumptuoso.) Cum orandi gratia adeatur locus orationis, nequaquam se sic component, quasi adirent nuptias aur theatrum, aut lupanar, caussa saltandi aut libidinandi. Vestitum magno sumptu paratum merito damnat Apostolus, quem etiam damnarunt leges Vestiariae quorundam ethnicorum principum. Nam et Suetonius in Caesare scribit, quod conchiliatam vestem et margaritas, nisi certis personis et aetatibus, perque certos dies, permisit. Sed multo

[p.71]

iustissime damnantur etiam illa superuacanea et operosa, cuiusmodi est torquere crines, et id genus quae non nisi ad lasciuiam sunt excogitata. Ideoque Petrus i. cap.3. Vxorurn ornatus sit non externus, qui situs est in plicatura capillorum et additione auri, aut in
 390 palliorum amictu, verum oecultus, qui est in corde homo, si is caret omni corruptela, ita vt spiritus placidus sit ac quietus, qui spiritus in oculis Dei magnifica et sumptuosa res est. Nam ad eum modum olim et sanctae illae mulieres sperantes in Deo, comebant sese et subditaie erant suis uiris. Sed de omni hac re copiosissime Tertullianus, qui unum
 395 librum conseripsit de habitu mulierum, in quo potissimum ornamentorum et monilium usum reprehendit: alterum, de cultu foeminarum in quo fucum, lenocinium et nitorem operosum reprobat: Eundemque Cyprianus imiratus est libro de habitu uirginum.

Sequuntur ouo racita argumenta, quibus ad modestiam uestitus hortatur. Sed quod decet mulieres: Argumentum a Decoro. Ideo contentas esse decet uestitu simpliciore, quia id decet, maxime eas quae conueniunt ad orandum. Non conuenit matronis euntibus
 400 ad locum orationis idem habitus, qui uix conueniat adeuntibus nuptias aut theatrum: sed omnium minime decebit Profitentes pietatem per bona opera: Argumentum ex circumstantia a conditione religionis. Vt talis sumptuosus habitus alias mulieres fortasse deceat, at nequaquam decet eas, quae profitentur religionem Christianam, quae pietatem suam testari debent per bona opera, id est, in omnibus moribus externis, non. solum dictis
 405 et factis, sed etiam ipso uestitus genere: Ita namque religionem suam atque innocentiam testari debent Christiani, in omni uita, in dictis, factis, uestitu, incessu, denique in omnibus rebus, quae ad aedificationem seu bonum exemplum aliorum queant fieri.

Mulier in silentio discat cum omni subiectione. Ceterum mulieri docere non permitto, neq. auctoritatem vsurpare in viros, sed esse in silentio.

Quoniam hic praescripsit, quomodo in coetu ecclessastico mulier sese geret in uestitu, inter orandum, adiicit per occasionem quomodo se habebunt in coetu ecclesiastico
 410 in discendo: atque haec ordinatio ualde quoque necessaria est et utilis. Proinde uult mulieres in coetu ecclesiastico, cum docetur, nihil aliud quam humiliter silere et benignis auribus amplecti quod proponitur: non aliqua a doctoribus inquirere, etiam si fortassis sit de quo dubitent, multo minus ferendum ut ipsae doceant. Clarius explicat haec ordinatio si uae ε τὰ ξίλα 1. ad Cor.14. ubi uiris quidem permittit singulatim omnibus
 415 prophetare, ut omnes discant, et omnes consolationem accipiant: Sed seruato interim ordine, et ne plures simul loquantur: At mulieres uult prorsus silere: Mulieres vestrae in ecclesiis sileant: inquit: nec enim permissum est illis ut loquantur, sed ut subditaie sint quemadmodum et lex dicit. Quod si quid discere uolunt, domi suos uiros interrogent. Nam turpe est mulieribus in coetu loqui. En quod, etiam si quid discere uellent, ipsarum
 420 tamen non est in ecclesia interrogare doctores. Causam addit, indecorum esse mulierem quoquo pacto loqui in coetu, Est enim superbum animal mulier, et sicut ex uestitu gloriam inanem captat, ita multo magis captaret gloriam ex quaestionibus. Et praeterquam quod fortassis parum conuenientia interdum proponerent, tum doctorum contemptus inde nasceretur, praesertim si absurdis quaestionibus muliercularum pro palato omni non
 425 satisfaceret. Sed potuisset eadem res ridicula uideri ethnicis, si permissum

mg A decoro. | *mg* A circumstantia et condinone religionis. | *mg* Quomodo mulieres sese gerent in coetu ecclesiastico in docendo. | *mg* Mulierin in ecclesia silaet. | *mg* A turpi siue in decoro. Mulier animal seperbum. |

IN I. EPIST. D. PAVLI

[p.72]

fuisset mulieribus Christianorum in coetu loqui aut disputare. Minimem itaque decet mulierem aliquid curiose aut fastuose inquirere, cum deceat ipsam in omnibus humilitatem prae se ferre. Ideo addidit Apostolus, discat, cum omni subiectione: Nequaquam se geret vt subiectam, quae in publico conuentu cupit videri vel audiri loquens vel disputans.
 430 lam si ne interrogare quidem licet mulieri aliquid in coetu, iuxta Apostoli praescriptum, sed potius domi debet discere ex marito:at multo minus permittendum est, vt in ecclesia doceat: Vnde sequitur,

Caeterum mulieri docere non permitto, neg auctoritatem vsurpare in viros, sed esse in silentio.) Vnum inconueniens ex altero sequeretur. Si mulier permittatur docere. et
 435 praescribere etiam viris credendi et viuendi normam: lam plane sequitur, quod mulier arroganter vsurpabit auctoritatem in viros: quod valde est absurdum et prorsus contra naturae ordinem. Nam mulieri dictum est a Deo Genes.3. Sub viri porestate eris, et ipse dominabitur tibi. Quod praeceptum cum de obedientia mulieris etiam in priuatis rebus sit intelligendum: nequaquam ferendum erit, vt illa aliquid pro suo arbitrio constituat
 440 in rebus publicis siue in coetu ecclesiastico. Si non potest suo nutu aliquid agere domi in causis priuatis, multo minus id licebit ei in ecclesia in negociis religionis. Est aut turpissimum si qui viri tam degenerant, qui sibi permittant vxores licenter imperare, et videntur in naturam ac Dei ordinationem peccare. Eccles.25. Mulier si primatum habeat, contrario est viro suo. Tametsi non abutentur viri sua hac potestate sibi diuinitus concessa. Aliquid etiam concedent mulieri intra parietes. Nam et docere domi, mulieri
 445 non est negatum, siquidem Priscilla Actor.18. vna cum marito Aquila, docuit quaedam Apollon Alexandrinum. Et alibi fidelis mulier iubetur virum infidelem commonefacere, et si possit, Christo lucrifacere. Et exigitur ab omnibus matribus familias, vt prima elementa seu Catechismum doceant suos liberos. Imo aliquando permittit in aliqua
 450 causa mulieri etiam publicem adferre sanum, si quod habeat, consilium, tametsi non temere. Iudic.5. Debora erudiuit populum Israel. Non autem quond publice doceret, sed dedit quibusdam in rebus consilium, quoniam afflata erat Spiritu sancto, qui interdum et per sexum fragilem dignatur res magnas efficere, et occulta vel admiranda indicare. Vnde et Ioel.2. legitur: Et prophetabunt filii vestri et siliae vestrae. Et Maria virgo
 455 cecinit spiritu Sancto afflata canticum, Magnificat:Item Actor.21. Philippi quatuor filiae uirgines prophetabant: Rursus 1.Corinth.11. Mulier orans aut prophetans iubetur velare caput. Sed tamen ex his non sequitur, quod publice docere permittentur, cur autem non sit istud ferendum, sequitur:

Adam enim prior formatus est, deinde Eua: et Adam non fuit deceptus sed mulier seducta fuit per praeuaricationem,

Duo argumenta, cur mulieri non sit permittendum, vt doceat uel usurpet auctoritatem
 460 in uirum. Prius est ex ratione creationis. Aequum est, ei praeeminentiam concedere in docendo et imperando, qui primum est a Deo conditus. Sed Adam formatus est

prior Eua. Igitur debetur ei praeeminentia et imperium. Intelligendum autem est, idem
 obseruari debere ius dignitatis in posteris, quod contigit primis parentibus. Et per
 Adamum conuenienter intelliguntur omnes uiri, per Euam omnes mulieres. Quod autem
 465 prior conditus fuerit Adam, Geneseos liber clare docet. Alterum argumentum est a
 ratione lapsus, negatiue. Illi non est permittendum munus docendi, qui ruinae caussa
 extiterit. Sed mulier extitit caussa ruinae. Igitur ei non est permittendum docendi
 munus. Significanter dicit mulserem seductam, non Euam, quia id malum in uniuersum
 genus mulierum debet redundare. Nequaquam autem tutum, ei credere, quae semel in
 470 praeuendo sic decepit. Nec est, quod ambiat docendi aut imperandi munus, quae in ipso
 exordio, ad leuissimam persuasionem impexit et in errorem induxit. Quomodo autem
 mulier prius assenserit fallaci serpenti, et prius fuerit praeuaricata gustando fructum ueti-
 tum, uide Genes.3. Sic ibi legitur: Vidit mulier, quod bonum esset lignum ad uescen-
 dum et pulchrum oculis aspectuquedelectabile, et tulit de fructu illius et comedit: de-
 475 ditqueuiro suo, qui comedit. Et post pauca, Adam dicit, Mulier qua dedisti mihi sociam.

mg Ab inconue nienti. | *mg* A minori. | *mg* Ab exemplo. 1.Corin.7. | *mg* 1.Arg. A raione creationis
 siue ordine naturae. Synecdoche. 2.arg.a ratone lapsus. |

AD TIMOTHEVM CAP. II.

[p.73]

dedit mihi de ligno, et comedi. Et mulier. Serpens decepit me, et comedi. En ibi
 se priorem et seductam mulier confitetur. Ratio ergo est euidens, cur mulieri non sit
 permit tenda facultas docendi. Nunc viderint qui committunt mulieribus gubernandas
 respublicas et amplas ditiones: Sine dubio ira Dei est manifesta, cum mulieres alicubi
 480 admitrant. Amazones quidem maudito exeipio tenuerut regnu, ieu tantum inter mulieres,
 in regno viris vacuo. Neque exemplum id est probatum, neque diuturnum fuit earum
 regnum.

*Salua tamen fiet per generationem liberorum, si manserint in fide ac dilectione, et
 sanctificatione, cum castitate.*

Emollit, si quid fortasse durius dixisse uideatur: et ostendit aliud mulierum esse officium,
 nempe quod educare et docere debeant suos liberos et sic si dicantur caussa ruinae
 485 extitisse, saluae esse queant etiam: quasi dicat: Non sit vobis molestum, ô mulieres, si
 vobis cum sitis fortassis ingenio pollentes, negatur tamen munus docendi. Potestis alia
 ratione vos exercere in pietatis operibus ad salutem vestram, et si ita vultis, etiam docere.
 Etucate et docete diligenter, tum rudimenta religionis, tum caetera quae pertinent ad
 morum honestatem, vestros liberos, in his docendis operam impendite, et haec opera
 490 erit vobis salutaris, maxime sivos ipsae semper in fide et charitate perstantes sancte et
 caste vitam transigatis. Haec conditio vere honorifica est, et satis habens in se dignitatis,
 etiamsi publice docendi in ecclesia ius vobis adimatur. Et recte adiecit ista Apostolus,
 post inustam muliebri sexui notam, de caussa ruinae humani genenis. Quamuis mulier
 fuerit occasio damnationis, tamen potest illa quoque esse occasio conseruationis. Ipsa
 495 inprimis potest salua fieri, si manserit in fide et dilectione, et aliquo modo dici caussa

salutis filiorum, quos ipsa bene instruxerit, et instrus ad gloriam Dei rite curauerit. Sicut sine dubio multum iuuuit Timotheum, quod recte ab infantia, procurante matre, in sacris literis fuerat institutus. Itaque hic cum ait, per generationem liberorum, intelligi conuenit, quicquid ad puerorum generationem et educationem pertinet, nempe partus
 500 dolores, labores in educando, diligentiam et curam in formanda infantia et pueritia, quae sine dubio laboriosa sunt, et Deo inprimis grata officia, maxime si ex animo et longanimitate a matribus perficiantur. Hinc discimus, non satis esse, si parentes curent, vrliberi uiuant, sed oportet eos curare, vt bene uiuant, vt in fide et timore Domini etiam a teneris vnguiculis instituantur. Eccles.7. filii tibi sunt, erudi illos, et incurua illos a
 505 pueritia illorum.

St manserint in fide ac dilectione et sanctificatione cum castitate.) Graece legitur, *αὐτὴν μένωσιν*, plurali numero, si manserint. *τέρωσις* numeri per hebraismum, qui est Paulo frequens, vt hic numerus respiciat ad id, quod principio habebatur. Consimiliter et mulieres. Quidam vitantes hebraismum malunt legere in singulari numero. Perspicuum
 510 autem est, verbum istud referendum ad mulieres, non ad liberos. Quis enim sensus fuerit: Mulieres saluas fore, si liben manserint in fide et dilectione: quasi vero in potestate mulieris esset, efficere, vt tales maneant, aut ipsa alioquin seruari non possit, nisi illi integri in fide perstent? Significatur itaque mulieres ipsas saluas fore, non quidem ratione educationis prolium, quasi ea re salutem promererentur, sed (quod per Correctionem uidetur addi) si quoque diligentiam omnem expenderint in educandis prolibus, manserint
 515 in fide et dilectione, id est, si a fide et Charitate non excidant Et si manserint in sanctificatione, id est, ea praestent, per quae eas sanctas esse agnosci queat: denique cum castitate, id est, si uerbis, factis, denique uniuersa uita sobrietatem et castitatem, et modestiam prae se ferant. Proinde hic locus est admodum consolatorius, praesertim iis mulieribus,
 520 quae arbitrantur, se prolium turba grauari. Scire debent, suam conditionem Deo probari, maxime si diligentes sint in liberorum suorum honesta educatione. Et matronarum singulare decus esse liberos, constat ex Corneliae Gracchorum iudicio. Apud hanc enim cum Campana quedam matrona diuertisset, quae ostendit ei monilia sua, qualia illo seculo maximi fiebant, illa remorata est Campanam sermone, donec liberi e schola
 525 redirent. Tum, haec, inquit, ornamenta mea sunt: sentiens matronae nihil esse pretiosius, quam liberos recte educatos. Item com

mg vbi et quos docere debeuit mulieres. | *mg* Mulier quomodo saluari queat. | *mg* *τέρωσις* numeri per Hebraismum. | *mg* Correctio. | *mg* 1. Thess. 4. Haec est uoluntas Dei, Sanctificatio uestra, etc. | *mg* Liberis bene educatis mulieri nihil pretiosius, nihilquelaudabilius. |

IN I. EPIST. D. PAVLI

mendantur hic praecipua ornamenta matronarum, per quae salutem queant consequi. fides, inquam, et charitas, quae in omnibus requiruntur: Deinde sanctificatio et castitas, quae tanquam monilia sunt et decus praecipuum omnium matronarum. Ethaec quidem
 530 de doctrina *τς ε ταξις* breuiter delibata.

[p.74]

Posterior pars Epistolae, in qua ostendit qualis episcoporum vita esse debeat, ac primo quomodo se gerent priuatim in domo sua et erga familiares.

CAPVT III

INDVBITATVS sermo. Si quis episcopi munus appetit, honestum opus desiderat. Oportet igitur episcopum irreprehensibilem esse, vnius vxoris maritum, vigilantem, sobrium, etc. usque ad cap.4.

Quemadmodum in argumento diximus, distribuitur haec epistola in duas partes principales: quarum prior de doctrina episcoporum agit, posterior de vita. De hac incipit apostolus in praesenti disserere. Cum autem in vita episcopi spectandum sit, primo quomodo se gerat priuatim in domo sua et erga familiares: Deinde vero quomodo publice et in ecclesia erga cuiuscunque ordinis homines: hoc loco depingit, qualem episcopum domi suae esse deceat, et quibus virtutibus ornatus conspici debeat.

Indubitatus sermo.) Statim autem, et velut lege Attica νευ προοιμίου καὶ πάθος rem aggreditur, vti saepe alias. Indubitatus sermo: quasi dicat: Quae nunc dicam, certa acrata habeantur, fide digna sunt. Sic enim graece πιστός λόγος. Vno itaque uerbo praefatur et attentos reddit. Nonnulli existimant ueluti per occupationem praefixum esse. Nam cum diuersi munus episcopi appeterent, atque alii quidem spe quaestus aut gloriae, alii sine dubio synceriter, et ad promouendam pietatem, atque illi nihilominus praetexerent honestatem perinde atque isti: videtur Apostolus se velut arbitrum voluisse huic quaestioni interponere, dicens: Indubitatus sermo: quasi diceret: Dicam quodres est: Si quis episcopi munus appetit, honestum opus desiderat: Si tamen is talis esse velit, qualem in ea functione esse oportet. Theophylactus autem secutus suum Chrysostomum, haec verba, epilogi vice adiungit praecedentibus quae dicta sunt de officio mulieris, vt sit sensus: Ea quae dicta sunt de mulieribus per generationem et educationem liberorum saluandis, uera esse, indubitata, fide digna, ac minime de illis dubitandum. Magis consentaneum videtur, connectenda iis, quae sequuntur de vita et moribus episcoporum, et ad renouandam attentionem exordii loco praefixa. Proinde sic definit Apostolus.

Si quis episcopi munus appetit, honestum opus desiderat.) Quoniam episcopi munus recte administratum, per se bonum est et gratum Deo, definit Apostolus eum bene agere, qui id munus appetit, ea videlicet intentione vt recte administret. Obseruanda autem vocis proprietas πῑσκοπῑ, ita enim graecem vna vox est, vbi nos habemus, episcopi munus. Significat igitur πῑσκοπῑ diligentem inspectionem, speculationem, obseruationem, visitationem: a verbo πῑσκοπῑω, quod est considero, superintendo, recenseo, recognosco, etiam uiso aegrotum, uel, ut uulgo dicunt, uisito. Vnde πῑσκοπος obseruator, speculator, explorator, custos, uisitor. Et erant episcopi dicti quidam magistratus apud Athenienses et Lacedaemonios, quos et ἀγομέας uocabant. Praeerant ii reficiendis seruandisque arcibus et publicis aedificiis. Etiam iudices in publicis certaminibus dicti sunt episcopi. Hinc nomen episcoporum accommodatum est iis, qui praesunt ecclesiis, quorum interest iuxta nominis significationem, considerare, superintendere, uigilare, uisitare, denique omnibus modis prospicere et cauere, ne quid gregi credentium incommodi in doctrina fidei uel morum accidat. Est episcopus magis officii.

---

mg Deuita episcopi. | *mg* Auentio. | *mg* πισκοπή quid. | *mg* πίσκοπος. | *mg* Episcopis
Atheniensium et Lacedaemoniorum. Episcopi munus. |